

Publikationer i lange baner

Det er ved at være en tradition, at der efter større offentlige anlægsarbejder bliver udgivet en publikation, der fortæller om resultaterne af undersøgelserne. Mit udgangspunkt er, at dette er godt – og det burde være en del af afrapporteringen efter de store undersøgelser. Men hvem skal være målgruppen eller -grupperne for disse fremlæggelser? Bygherre, menigmand eller fagfolk eller kan vi fremstille publikationer, der er nyttige for flere grupper?

Publikationerne, der udgives efter afslutningen af større offentlige anlægsarbejder, er til dels udformet efter samme koncept. Der er dog variationer over, hvorledes man har løst opgaven og hvor man har lagt fokus i publikationerne. Der er til en vis grad tale om en ”bunden” opgave, da bygherre, der har betalt for undersøgelserne og i mange tilfælde også publikationerne, gerne skulle kunne se, at der er fremkommet væsentlige resultater af de arkæologiske undersøgelser. Dette bliver da også nævnt i de publikationer, jeg kort vil præsentere nedenfor. For mere detaljerede anmeldelser henvises til Kuml 2009 og 2014.

Danmarks Længste udgravning.

Den første i rækken af denne type publikationer var ”Danmarks længste udgravning: Arkæologi på naturgassens vej.” Bogen udkom i 1987 og var redigeret af Johs. Hertz fra det daværende Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat (RAS).

I denne publikation er medtaget alle fund, der fremkom ved rekognosceringer, resultaterne af prøvegravningerne (forundersøgelser) og egentlige undersøgelser. I publikationen findes afsnit, der beskriver f.eks. lovgrundlag, naturvidenskabelige metoder, og afsnit om udvalgte anlægs- og genstandsgrupper. Koncepten minder meget om ”Arkæologiske udgravninger i Danmark” (AUD), der også blev udgivet af Rigsantikvarens Arkæologiske Sekretariat. De sammenfattende afsnit er en af styrkerne i publikationen, ligesom oversigterne over undersøgelser af forskellige anlægstyper i AUD var meget nyttige.

Alt, hvad der blev foretaget i forbindelse med anlæggelsen af naturgasledningen, er som nævnt medtaget i publikationen – lige fra fund af fem afslag

ved rekognosceringer til negative forundersøgelser og større undersøgelser. I ingen af de senere publikationer har man valgt at fremlægge alt – forståeligt nok. Den meget omfattende topografiske del med alle undersøgelser er lang og der er langt mellem de gode og interessante lokaliteter. Kataloget omfatter næsten 1700 lokaliteter, hvoraf der blev foretaget egentlige arkæologiske undersøgelser på ca. 250 lokaliteter. Ikke specielt brugervenlig, hvis målgruppen var den arkæologi-interesserede borger.

5000 år under motorvejen.

I den næste publikation, der blev udgivet af RAS i 1984 ”5000 år under motorvejen”, ændrede man også fremlæggelsesform og medtog nu kun de mest interessante lokaliteter, der var udvalgt til arkæologiske undersøgelser. Dette koncept har været anvendt i alle de senere publikationer i genren.

Arkæologi i lange baner

Publikationen ” Arkæologi i lange baner. Undersøgelser forud for anlæggelsen af motorvejen nord om Århus 1998-2007” blev udgivet i 2008 og præsenterer resultaterne af de 10 års undersøgelser. I denne publikation har forfatteren forsøgt at skrive en sammenhængende kulturhistorie om det landskab motorvejen blev anlagt igennem. De enkelte undersøgelser sættes ind i en større sammenhængende fortælling, og forfatteren er tydeligvis inspireret af Jørgen Jensen værk om Danmarks oldtid, som han også henviser til.

Bogen indledes med et afsnit om det arkæologiske registreringsarbejde. Et godt afsnit, der giver alle mulighed for at forstå og få indsigt i det arbejde, der ligger forud for undersøgelserne. Lotte Hedeager

anfører i sin anmeldelse (KUML 2009), at dette afsnit burde være obligatorisk læsning for nye arkæologi studerende – enig. Samtidig er der i publikationen fremlagt C14 dateringer og pollendiagrammer, som kan være nyttige – måske dog primært for fagfolk. I publikationen findes en del fakta-bokse, der redegør for forskellige naturvidenskabelige analysemetoder samt f. eks. kronologier. Rigtig god ide – alle har her mulighed for at få en indblik i, hvad man kan opnå af viden ved de forskellige analysemetoder.

Med graveske gennem Sønderjylland

Publikationen "Med graveske gennem Sønderjylland. Arkæologi på naturgas- og motorvejstrace." er udgivet i anledning af Haderslev Museums/Museum Sønderjyllands oprettelse i 1887. Temaet for bogen er, som titlen angiver, resultaterne af de arkæologiske undersøgelser i forbindelse med naturgas- og motorvejstracé i området. Bogen indledes med et afsnit om forvaltningen og lovgrundlaget for de arkæologiske undersøgelser – engang imellem sker ændringerne i forvaltningspraksis og organisation meget hurtigt, så dele af denne tekst var forældet allerede ved udgivelsen. Det er dog en god ide, at præsentere læseren for lovgrundlaget og forvaltningen i forbindelse med gennemførelse af arkæologiske undersøgelser. Herefter kommer et rigtig godt afsnit om metode. Der er desuden et par afsnit af mere generel karakter om udvalgte emner. Hovedparten af bogen er helliget fremlæggelsen af de lokaliteter, man har valgt at publicere, og det er formentlig den enkelte udgravningsleder, der har skrevet artiklerne, som generelt er gode og informative.

Publikationen kom inden alle undersøgelserne var færdige – et forhold forfatterne også gør opmærksomme på på side 23, hvor de skriver, "at det kan være vanskeligt at vurdere omfanget af den nye viden, de to projekter har kastet af sig." Det er lidt ærgerligt, at man ikke havde mulighed for at få alle resultaterne med i publikationen, formentlig fordi jubilæet skulle markeres, og man kan håbe, at de øvrige resultater vil blive fremlagt på et senere tidspunkt. Når dette er sagt, er der ingen tvivl om, at der kom væsentlige resultater ud af undersøgelserne. Specielt er der grund til at fremhæve afsnittet om metode i forbindelse med forundersøgelserne; anvendelse af pløjebælter og efterfølgende rekognoscering og den systematiske forundersøgelse af gastracéet. Dette lå parallelt med

tracéet, der blev undersøgt i 1980-81, og dette forhold har givet en enestående mulighed for, at vurdere de ældre undersøgelser, og de dengang anvendte metoder.

Endelig har man valgt at fortælle om den formidling, der er foregået i forbindelse med projekterne. I afsnittet gør man rede for de valgte formidlingsformer, og hvad man har villet opnå blandt andet med den dialog-baserede formidling. Rigtig godt med dette afsnit, der også afspejler, at museet i forbindelse med projektplanlægningen har integreret formidlingen, som en del af projektet.

Vejens skjulte skatte

Publikationen "Vejens skjulte skatte – Holbæk-motorvejens forlængelse" blev udgivet af det daværende Holbæk Museum i samarbejde med Vejdirektoratet i 2006. Bogen indledes med en kort introduktion til projektet. Herefter kommer tre større artikler, der omhandler de væsentligste undersøgelser i forbindelse med projektet. Resultaterne af analyserne af slagter, der er fremkommet ved en undersøgelse ved Bjergene fremlægges bl.a. I de enkelte artikler sættes de fremkomne fund ind i en større sammenhæng; regionalt og nationalt. Publikationen afsluttes med et afsnit om de øvrige fund, der fremkom ved anlægsarbejdet.

Jeg savner en liste/nøgle med journalnumre og sted- og lokalitetsnumre. Dette vil have givet fagfolk en hurtig indgang til at få flere informationer og måske finde beretningerne i Fund og Fortidsminder. Samme kritik kan rejses mod publikationerne fra Moesgård og Haderslev – man kunne gøre det lettere og mere overskueligt med et bilag, hvor disse informationer var samlet for de forskellige undersøgelser.

Vejen til Fortiden

I 2013 udgiver Museum Vestsjælland publikationen "Vejen til Fortiden". Også denne publikation er udgivet i samarbejde med Vejdirektoratet. I denne publikation findes den tidligere efterlyste oversigt under afsnittet Noter – dejligt. Journalnumre, stednavne, sted- og lokalitetsnummer samt administrative data vedr. undersøgelsen findes her. Meget brugervenligt for fagfolk, der ønsker flere informationer eller måske vil arbejde videre med den pågældende lokalitet. Bogen

indeholder syv artikler og i disse er fremlagt resultaterne af otte af de gennemførte undersøgelser. De undersøgte anlæg, sættes som i publikationen fra 2006 ind i en sammenhæng regionalt eller nationalt.

6000 år i grøften

Publikationen "6000 år i grøften – arkæologi langs motorvejen Fløng og Roskilde" er udgivet af Roskilde Museum med støtte fra Vejdirektoratet. Undersøgelserne blev foretaget af arkæologer fra Roskilde og Kroppedal, og undersøgelser fra begge museer præsenteres i publikationen. Her fremlægges de mest interessante undersøgelser i en række kronologisk ordnede artikler. Publikationen indledes med et forord og et afsnit om projektet. Ellers er det fremlæggelserne af de udvalgte lokaliteter, der udgør hovedparten af publikationen. I forbindelse med de enkelte fremlæggelser kan der være fakta-bokse, hvor forfatterne har vurderet, at der var behov for uddybende forklaring, f.eks. kort om rugens historie eller tolkningen/beskrivelsen af en genstand. Anvendelse af bokse er dog meget begrænset, og forklaringer er generelt forsøgt indarbejdet i teksten. Publikationen afsluttes med noter og en litteraturliste. I noterne er angivet administrative data, opbygningen er dog lidt uens. F.eks. angives om Trekroneundersøgelsen i note 1 j. nummer etc. samt sted- og lokalitetsnummer, medens sidstnævnte oplysning mangler i noten vedr. Nørreledundersøgelsen.

Sammenfattende betragtninger

"Danmarks længste udgravning" er den eneste publikation, hvor alt bliver fremlagt. I de efterfølgende publikationer er det kun de væsentligste undersøgelser, der fremlægges. Fælles for publikationerne er, at der fremlægges en række artikler skrevet af forskellige forfattere – ofte udgravningslederen. Dette er også tilfældet i publikationen "Storebælt i 10.000 år". Eneste undtagelse fra dette koncept er "Arkæologi i lange baner", hvor alle undersøgelser er fremlagt af Henrik Skousen.

På baggrund af anlægsarbejdernes omfang er der naturligvis stor forskel på omfanget af publikationerne. Generelt må man sige, der er tale om pæne publikationer med mange og gode illustrationer, der præsenterer læserne for de væsentligste resultater af de arkæologiske undersøgelser. Artiklerne er generelt

velskrevne og forfattet i et sprog, der er let forståeligt for læseren. Der er forklaringer på anvendte metoder og analyser, enten i teksten eller i form af separate afsnit og fakta-bokse.

Publikationerne i denne genre er ofte finansieret af bygherre, og det er tydeligt, at man gerne vil vise bygherre og den arkæologi-interesserede læser, at der er kommet gode og væsentlige resultater ud af undersøgelserne – bygherre har fået gode resultater for pengene. Jeg mener helt klart, at publikationerne opfylder denne målsætning, og resultaterne af undersøgelserne bliver formidlet på en god måde til bygherre og den arkæologi-interesserede læser. Det er også for mig at se vigtigt, at resultaterne bliver formidlet til en bredere offentlighed. Der er ofte anvendt mange ressourcer på arkæologien i forbindelse med de store anlægsarbejder, og derfor har vi også en forpligtigelse til at få resultaterne fremlagt. Arkæologien er i øjeblikket under et stadig større pres – koster det for meget, får vi væsentlig ny viden, graver vi for meget, foretager vi en prioritering etc. – spørgsmålene er mange, og de bliver stillet oftere og oftere. En publikation som "Danmarks længste udgravning" ville formentlig i dag afstedkomme en række forespørgsler om hvorvidt investering og udbytte stod mål med hinanden. Den snart 30 år gamle publikation viser, at metoderne har ændret sig, og resultaterne måske kunne have været bedre jf. "Med graveske gennem Sønderjylland". Dengang blev der ikke foretaget prioriteringer i væsentlig grad.

Publikationerne i denne genre er en god mulighed for at formidle resultaterne af undersøgelserne; hvor har vi opnået ny viden, og hvorledes understøtter den enkelte undersøgelse vores samlede viden om en specifik periode, anlægstype eller bebyggelsesmønstre i en given region. I fremtidige publikationer burde man måske også beskrive de valgte prioriteringer i forbindelse med undersøgelser. Måske lidt som afsnittet "De andre fund" i "Vejens skjulte skatte", men med mere fokus på prioriteringerne. Dette ikke kun for at vise overfor bygherre, at man har foretaget prioriteringer, men i lige så høj grad nyttig viden for fagfolk.

Målgrupperne

Målgrupperne for publikationerne er helt klart bygherre og menigmand – men er de også nyttige for

fagfolk? Det mener jeg de er. De giver en fremstilling af hvad, der er fremkommet i et givet område, og hvis der var overskuelige noter eller lister med administrative data, ville det være let for fagfolk, at finde frem til primærmateriale, og undersøgelserne vil kunne inddrages i andre sammenhænge og forskningsprojekter. En stor del af undersøgelserne er på grund af anlægsarbejdernes karakter mindre undersøgelser, hvor man ofte kun har haft mulighed for at undersøge dele af objekterne. Mange af undersøgelserne vil i sig selv ikke kunne bære en større artikel eller publikation, som f.eks. de omfattende undersøgelser i Tietgen Byen i Odense (Runge 2010). Genren giver mulighed for, at også disse mindre undersøgelser bliver publiceret. Alternativet ville i mange tilfælde være, at undersøgelserne ikke blev publiceret og kendskabet til undersøgelserne ville være begrænset til søgninger i databasen Fund og Fortidsminder.

Forskning, formidling og finansiering

I sin anmeldelse af ”Arkæologi i lange baner” afrunder Lotte Hedeager med nogle betragtninger over forvaltningspraksis. Hedeager anfører, at i Norge og Sverige defineres alle undersøgelser som forskning. Mit synspunkt er, at der ikke er eller burde være forskel på undersøgelsesernes kvalitet – denne må ikke være afhængig af, hvem der har finansieret undersøgelsen. I Hedeagers kriterium for definitionen indgår også, at der er en finansiering af den videnskabelige bearbejdning af undersøgelsen. Dette element indgår ikke i den danske lovgivning. Her er bygherre alene forpligtiget til at betale for en beretning, relevante naturvidenskabelige analyser og evt. konservering.

Bygherre skal modtage en kulturhistorisk rapport. En del bygherrer har dog i de senere år ønsket at erstatte denne med anden formidling, da de har vurderet, at det skaber større værdi at få formidlet resultaterne til en bredere kreds. Dette ønske afspejles også i de nævnte publikationer, hvor bygherre har bidraget økonomisk til publikationerne.

Lotte Hedeager påpeger, at det i Danmark overlades til den enkeltes initiativ og muligheder, at få fremlagt resultaterne af undersøgelserne. Det er korrekt, men jeg ser de nævnte publikationer som et skridt i den rigtige retning. De vidner om, at nogle bygherrer er villige til at bidrage økonomisk til publiceringen. Samtidig er der en tendens til, at flere og flere af de større undersøgelser bliver anvendt i forbindelse med Ph.d. projekter – en glædelig udvikling. Publikationerne giver større tilgængelighed og viden om undersøgelserne til gavn for alle grupper – herunder også fagfolk, der kan inddrage undersøgelsesresultater i deres forskning.

I den bedste af alle verdener var der naturligvis midler til en videnskabelig bearbejdning og publicering af undersøgelserne. Det er imidlertid nok ikke realistisk, at tro at museumsloven bliver ændret, således at dette element indgår som en del af de udgifter bygherre skal afholde. De nævnte publikationer viser, at nogle bygherre ser de arkæologiske undersøgelser, som en værdi for formidlingen af deres projekter – og er villige til at betale for publikationer. En udvikling man kun kan håbe fortsætter og de hidtil generelt fine publikationer i genren kan måske være med til at understøtte en sådan udvikling.

Litteratur

Arkæologiske udgravninger i Danmark (AUD)
Udgivet i årene 1984-2001 af Rigsantikvarens
Arkæologiske Sekretariat.

Hedeager, Lotte 2009

Anmeldelse af H. Skousen: Arkæologi i lange baner.
Kuml s. . 282-284

Hedegaard Andersen, Arne og Wickman, Niels (red.) 2013
*Vejen til fortiden. Motortrafikvejen Tuse nord – Vig
nord.*

Museum Vestsjælland og Vejdirektoratet 2013.

Hedemann Lutz, Lene og Sørensen, Anne Birgitte (red.) 2012
*Med graveske gennem Sønderjylland. Arkæologi på
naturgas- og motorvejstracé.*

Årbog for Museum Sønderjylland 2012.

Hertz, Johs. (red) 1987

*Danmarks længste udgravning. Arkæologi på
naturgassens vej 1979-86.*

Hertz, Johs. Og Nielsen, S. (red.) 1994

5000 år under motorvejen

Kastholm, Ole Thirup og Crone-Langkjær, Andrew
(red.) 2011

*6000 år i grøfte – arkæologi langs motorvejen mellem
Fløng og Roskilde.*

Roskilde Museum 2011.

Krantz, Lars 2011

Anmeldelse af Med graveske gennem Sønderjylland.
Kuml s. 377-380

Pedersen, L., Fischer, A. og Aaby, Bent (red.) 1997
Storebælt i 10.000 år: mennesket, havet og skoven.

Runge, Mads 2010

*Kildehuse II. Gravpladser fra yngre bronzealder og
vikingetid i Odense Sydøst.*

Fynske Studier 23. Odense Bys Museer 2010.

Skousen, Henrik 2008

*Arkæologi i lange baner. Undersøgelser forud for
anlæggelsen af motorvejen nord om Århus 1998-2007.*

Forlaget Moesgård 2008.

Wickman, Niels og Juhl Andersen, Bente (red.) 2006

*Vejens skjulte skatte – Holbækmotorvejens
forlængelse.*

Holbæk Museum og Vejdirektoratet 2006.